

TANULMÁNYOK.

A PÆDAGOGIA ÉS PSZICHOLOGIA VISZONYA.

(Első közlemény.)

Aki pædagogiai kérdésekkel tudományosan foglalkozik, az mindig újra és újra kénytelen visszamenni Herbartra, a tudományos pædagogia megalapítójára. Így van ez akkor is, ha a pædagogia és pszichologia viszonyát akarjuk megállapítani. Azt a kézenfekvő igazságot, hogy aki nevel, annak meg kell figyelnie a gyermek lelkületét, hajlamait, természetét, — régtől fogva tudta minden gyakorlati nevelő. De a pædagogia és pszichologia viszonyának tudományos meghatározása egészen más dolog. Herbartig a pædagogia nem a pszichológiának, hanem az ethikának, helyesebben a moral-theológiának, volt a függeléke. Herbart kísérli meg, hogy a pædagiát önállóvá tegye, s tőle származik a pædagogia és pszichologia viszonyának általánosan ismert meghatározása is.

Ő mondta ki: «A pædagogia, mint tudomány, a gyakorlati filozofiától és a pszichológiától függ. Amaz mutatja a célt, ez az utat és a veszélyeket.»* E kijelentés egyúttal jellemzi egész rendszerét. A pædagogia így önálló; de két pillére van: egyik az ethika, másik a pszichologia.

Az erkölcsstan kapcsolata a pædagiával már régi keletű. Azonban a pszichologia ilyen szoros kapcsolata a pædagiával, Herbartnál jelenik meg először. Herbart pedig ezt a gondolatot Pestalozzittól kapta, a ki többször hangsúlyozta, hogy célja oly

* «Pädagogik als Wissenschaft hängt ab von der praktischen Philosophie und Psychologie. Jene zeigt das Ziel, diese den Weg und die Gefahren.» Herbart, Umriss pädagogischer Vorlesungen. 1. §. 2.

módszert találni, mely az embert «a pszichikai mechanizmus törvényeivel» vezesse absztrakt fogalmakra.¹

De Pestalozzi még nem pszichológiai alapokat keresett a pädagogia számára, ő csak a *természetes* menetet kereste. Gondolatai mélyen gyökereznek Rousseau *Émile*-jében. Ezt a könyvet nagy szeretettel olvasta, s ez talán az egyetlen pädagogiai könyv, melyet olvasott. Azonban természetes, hogy Rousseau gondolatai az ő szelid erkölcsű ideális lelkében átalakultak. Néha annyira átalakultak, hogy rájuk se lehet ismerni. Ámde észrevétlenül és öntudatlanul hatottak.

A pädagogiának a pszichológiához való fordulása is Rousseau hatására megy vissza. Rousseau bevallott követői is rálépnek ugyanerre az útra. A filantropisták egyenesen kimondják a lélektanvaló foglalkozás szükségét. Basedow *Elementarwerkje* tele van pszichológiai tanítással. Nem véletlen, hogy a filantropisták indítják meg a gyermek-pszichológiai tanulmányokat is, melyeknek azonban csak napjainkban van folytatásuk.

Hogy ez a virágzó gyermektanulmány megszakadt, ebben Herbartnak és a tudományos jellegű pädagogia fejlődésének is van része. Herbart oly szigorúan tudományos keretet szab meg, melybe nem fér el a kissé dilettans jellegű gyermektanulmány.

Herbart óta azután a legújabb időkig szilárdan állt az a tétel, hogy a pszichológia a pädagogia alapja. Sőt voltak, akik tovább is mentek, mint Herbart, s a pädagogiát egyszerűen alkalmazott pszichológiának tekintették. Alig került tehát ki a pädagogia az ethika rabságából, már is az a veszély fenyegeti, hogy a pszichologia főnhatósága alá kerül. Hogy ez a veszély még ma is megvan, igazolják az ilyféle törekvés ellen időről-időre fölhangzó tiltakozások.

Nagyon elfogadhatónak tetszik az a gondolat, hogy a pädagogia voltaképp nem egyéb, mint a lélektan törvényeinek az alkalmazása a nevelésre ép úgy, mint ahogy például a földművelés is csak a chemiai elvek gyakorlati alkalmazása. Ezt véli pl. az angol *Bain* is,² ki midőn a tudományos pädago-

¹ Wie Gertrud ihre Kinder lehrte. 1. levél, s 10. levél.

² Bain, *Erziehung als Wissenschaft*, Autorisirte Ausgabe. Leipzig, Brockhaus, 1880. 1. l.

gia feladatáról szól, így nyilatkozik: «Valamely művészet (Kunst) tudományos tárgyalása részben azon elveknek alkalmazásában áll, melyeket a különböző benne részes tudományok föllállítottak, mint a chemia törvényeinek a földművelésre vonatkozólag.»

A nevelés lényegében ugyanis a lelki élet megművelése s így ebben a munkában nem is vezetheti az embert egyéb, mint a lélektan. Ha majd egykor a lélektan az ember lelki világának tökéletes ismeretét adja, akkor a pædagogus egész pontossággal és egész biztossággal járhat el, nem kell egyebet tennie, mint alkalmazni a lélektan nyújtotta tudást, s a kívánt eredmény mechanice beáll. Így a nevelés és tanítás nem volna egyéb, mint a pszichológiára alapított mechanizmus.

Ámde már Herbart megjegyzi, hogy az ily pædagogia eddig «csak jámbor óhajtás, valamint a pszichologia is, melyen nyugodnia kellene».¹ Ez óta sok idő telt el s a pszichologia nagyot haladt. Ámde mindama nagy haladás mellett is, melyet a pszichologia ép az utóbbi időben fölmutat, az ilyen pszichologia, melyre a pædagogiai mechanizmus alapítható volna, még ma is csak jámbor óhajtás. Hallatszanak ugyan hangok, melyek a mai kísérleti pszichológiát oly tökéletesnek hirdetik, hogy arra már ép oly biztosan alapítható a nevelő eljárás, mint a matematikára a technika. Ez azonban inkább csak az illetők lelkében élő ideálnak a valósággal való összetévesztése. A gieseni pszichologiai kongresszuson pl. egyik tag olyan jövő képét festette, melyben azt a pædagogust, aki a gyermeki lélek törvényei ellen vét, ép úgy felelősségre fogják vonni, akár azt a technikust, aki valamely épület emelésénél mulasztást követ el. Ámde e merész álmokra rögtön megjő a cáfolat is. Így a berlini gyermektanulmányi kongresszuson ezt már túlzásnak jelentik ki.²

De még ha valóban fölemelkednék is a pszichologia a tökéletesség oly fokára, hogy ismeretessé válnék előttünk az összes lelki működések mechanizmusa, nem lehet a pædagogia egyszerűen ezek alkalmazása. A nevelés és tanítás alkalmával

¹ Herbart, Allg. Pædagogik, 121. l.

² Karl L. Schaefer: Bericht über den Kongress für Kinderforschung und Jugendfürsorge in Berlin. (1—4. Oktober 1906.) Langensalza, H. Reyer & Söhne. 1907. 29. l.

más szempontok is figyelembe jönnek, így — mint láttuk¹ — főképp a kultura tartalma, e tartalom minősége, ennek történeti kifejlődése.

A pædagogíanak a pszichológiába való ilyen átültetése ellen különösen két kiváló tudós állásfoglalását óhajtom kiemelni. Az egyik, egy világhírű pszichologus: Münsterberg a bostoni Harvard egyetem tanára²; a másik egy elismert pædagogus, Lehmann Rudolf, a berlini egyetem szellemes professzora.³

Münsterberg «Grundzüge der Psychologie» című nagy munkájában, melyből eddig csak az I. kötet jelent meg, külön fejezetet szentel a pædagogia és pszichologia viszonyának. (V. 3. Psychologie und Pädagogik).

Münsterberg könyve bizonyos tekintetben óvás a tudományos túlzások ellen s főképp az ú. n. objektíváló fölfogás ellen, mely a pszichológiát és általában a szellemi tudományokat egészen a természettudományok szempontja alá helyezi, holott itt óriási különbség van nem csupán a vizsgálat tárgyai között, hanem a vizsgálat módja s különösen a tudományos feladatok felfogása között. Szerinte a szellemi tudományokban szubjektíválásra van szükség; azaz: célokra s e célokat megállapító normatív elvekre. Münsterberg kiindulási pontját könyvének első mondata jelzi: «A pszichológiához vezető útnak a filozófiából kell kiindulnia.» Tehát azokat a fogalmakat, melyekkel a pszichologia dolgozik, veszi rendszeres vizsgálat alá. «A pszichológiai problémáknak maguknak semmi közük a filozófiához — mondja — az a kérdés azonban, mi a pszichologia és minek kell lennie, kétségkívül merőben filozófiai.»⁴ Ezeket a filozófiai szempontokat teszi könyvében uralkodókká Münsterberg, midőn a pszichologia feladatait vizsgálja s megállapítja e tudomány viszonyát a többi tudományokhoz s így a pædagogióhoz is. Már könyvének bevezetésében jelzi, hogy «pædagogia hajlandónak látszik arra, hogy a vezetést egészen átengedje a pszichológiának.» S e tendenciát más hasonló jelenségekkel együtt veszélyesnek

¹ L. A kultura és a pædagogia. *Népmívelés.* II. 6. sz.

² *Hugo Münsterberg: Grundzüge der Psychologie.* Leipzig, S. A. Barth, 1900.

³ *Rudolf Lehmann: Erziehung und Erzieher.* Berlin, Weidmann'sche Buchhandlung, 1901.

⁴ Münsterberg, *Gr. d. Psychologie* 2. 1.

tartja a pszichológiára és pædagiára nézve egyaránt. Később pedig kijelenti, hogy «aki ily felfogás hatása alatt a tanító-
nak azt a tanácsot adja, hogy pædagogiai rendszabályait pszi-
chológiára alapítsa a logika, ethika és eszthetika helyett, — nem
a legjobb szolgálatot teszi a felnövekvő generációnak.»¹ «Nincs
pædagogiai «reformeszme» s nevelői oktalanság, melyet ne le-
hetne valahogy pszichológiai tényekhez alkalmazni» — mondja.²
Látjuk, hogy Münsterberg főképp az ellen küzd, hogy a pszi-
chológiából a nevelés és tanítás számára *célokat* vegyen a pædagogus.
«A pszichológiai ismeretek — írja — mindig csak abban
segíthetnek, hogy megválasszuk az eszközöket, melyekkel vala-
mely megszabott feladatot legbiztosabban meg lehet oldani, de
nem szabhatják meg, milyen feladatot tűzzünk ki magunknak.»
«Valójában a nevelő tervet s az iskolák feladatait csak történeti,
ethikai és szociális szempontok által kellene meghatározni.»³
«Mint hogy pszichológiai tényeket oly könnyedén látnak el ethikai
bélyeggel, ezért jut az elméleti pædagogia gyakran oly történet-
ellenes javaslatokra.»⁴ E kijelentések eléggé jellemzik állás-
pontját.

Helyes! — felelhetik erre a pædagogusok. — A pædagogia
valóban nem kaphat célokat a pszichológiától. Egészen világos,
hogy célokat a normatív tudományok adhatnak, a pszichologia
csak eszközöket nyújt, csak az utat fogja mutatni, a módot,
amelyekkel e célok megvalósíthatók.

Ámbár épen az ily kifejezés, mint pl. a «pszichologia
mutatja az utat, melyen a pædagiának haladnia kell», vezetett
oda, hogy nemcsak az eszközök alkalmazására vonatkozólag, ha-
nem a célokra nézve is a pædagogusok néha a pszichologia
vezetését fogadták el, — még az eszközök és módok tekintet-
ben sem szabad a pædagiának túlságos sokat várnia a pszi-
chológiától.

Hogy a pszichologia Herbart korában még nem állt ott,
hogy ilyen eszközöket nyújthasson, azt mint föntebb jeleztük,
maga Herbart is konstataálta. Ámde a pszichologia Herbart óta
nagyot haladt. Mit szól erre nézve Münsterberg?

¹ U. o. 192. l.

² U. o. 194. l.

³ U. o. 194. l.

⁴ U. o. 194. l.

Felelete erre nézve sem biztató. «A pædagogusok, akik csalódva tértek vissza Herbarttól, valósággal türelmetlenül várják, hogy kísérleti laboratorium-pszichologia és a pszichofizikai kutatás legújabb eredményei használhatókká tétessenek. Aki nem vezetteti magát félre üres szavakkal, az a dolgot már eleve is skeptikusan fogja szemlélni. Százával vannak kísérleteink a figyelemről és emlékezetről, aszociációról és apperpepcióról, s mindazon többi funkcióról, melyeknek a tanításban részük van, s mégis zavarban volnánk, ha csak néhányat is ki kellene válogatnunk, melyeket közvetlenül át lehetne alakítani pædagogiai útmutatásokká, s e mellett többet mondanának, mint a mennyit a józan ész és a pædagogiai gyakorlat laboratoriumok nélkül is már előzőleg tudott. S egészen megfejthetetlen, hogy az agyfiziológia jelenlegi állása mellett mi nyeresége van a pædagogusnak a kísérő agytünetek megismerése által a lelki élet azon ismeretére nézve, melyre neki szüksége van?»¹

Ez az ítélet lesújtó.

Ám azért nem tagadja Münsterberg sem a pszichologia hasznát. Csak túlzásoktól óv, s téves fölfogástól. Így nagyon meg kell különböztetni a pszichologia és pædagogia viszonyának megítélésénél, hogy a pszichologia mennyiben van segítségére a pædagogiai elméletnek, a tudományos pædagogianak, s mennyiben alkalmazhatja a tanító a gyakorlatban a pszichológiai ismereteket. «Az a kérdés, hogy a tanító mennyiben alkalmazzon pszichológiát, nagyon kevéssé van elkülönítve attól a másiktól, hogy a pszichologia a tudományos pædagogianak mennyiben lehet hasznára. A tudományos pædagogia egyrészt a nevelés tervével, másrészt a nevelés módszerével fog foglalkozni; mindkét területen túlbecsülték időnként a pszichologia használhatóságát, de mindkét területen bizonyos határokon belül, jó hasznát vehetjük a pszichológiai törvényeknek!»²

A gyakorlatban pedig a tanítónak, Münsterberg szerint, nem szabad pszichologizálnia, mert ez károsan befolyásolja működését, s nem használ semmit a tudományak.

«A tanító vehet át a pædagiából kész szuggesztiókat,

¹ U. o. 195. l.

² U. o. 193. l.

melyek végeredményükben pszichológiára vannak alapítva; de nem képes, s nem is kell e pszichológiának a pædagogióba való ilyen áttételelet megkísérlenie.» Semmikép sem helyesli Münsterberg a kísérletezést, s azt a felfogást, mintha a tanítónak tanítás közben folyton az összes pszichológiai törvényeket szem előtt kellene tartania, s azokkal mintegy mechanikusan operálnia.

«A tanuló a nevelő számára — mondja helyesen — egy egységes szubjektum, s nem pszichikai elemeknek egy kötege; s tapintat, rokonszenv, érdeklődés és türelem, melyekben az akarónak az akaróhoz való viszonya közvetlenül nyilatkozik, a tanításra nézve értékesebbek, mint a legügyesebb számítások, melyek a pszichológiai konstrukcióra vonatkoznak.»¹

E pontban találkozok Münsterberg Lehmann-nal. Lehmann egy szellemesen megírt könyvben, melynek címe «Erziehung und Erzieher», az uralkodó pædagogiai felfogás számos téves gondolata és túlzása ellen száll síkra. A tanítás gyakorlatában szükséges pszichológiai tudásra nézve véleménye nagyon hasonlít Münsterbergéhez.

«A nevelőnek — mondja igen helyesen — mindenek előtt arra van szüksége, hogy intuitív módon ismerje tanítványa lelkét, ennek állapotait és hangulatait, s közvetlen érzéke legyen a hatások iránt, melyeket föl akar ébresztetni, s az eszközök iránt, melyekkel ezeket elérheti . . . A pillanatnyinak ily közvetlen megragadása magától értetődőleg nem zárja ki a nyugodt átgondolást, a nevelés céljainak és eszközeinek okos megfontolását, sőt ellenkezőleg föltételezi; de ez sohasem ered absztrakt pszichológiai tudásból, hanem mindig az öntudatos akarás és cselekvés mélyebb talajából, az érzésből és ösztönből.»²

A pszichológiának a pædagióra való alkalmazására nézve egyáltalán erős kétségei vannak Lehmann-nak. «Merőben racionalisztikus eszme, — mondja — hogy a pædagiót pszichológiára lehet alapítani, mint a cukorgyártást a chemiára. A nevelés nem technika: sem ennek biztosságát, sem ennek kor-

¹ U. o. 197. l.

² Rudolf Lehmann, *Erziehung und Erzieher*, Berlin, Weidmann'sche Buchhandlung, 1901. 302. l.

látait nem találjuk meg benne; a nevelésnek lépten-nyomon az irracionálisra, az intuitívra van szüksége: ezért művészet az.»¹

Sőt Lehmann bizonyos tekintetben még tovább megy, mint Münsterberg. Ő nemcsak azt vonja kétségbe, hogy a gyakorlatban szüksége volna a pædagogusnak pszichológiai ismeretekre, hanem még azt sem hajlandó elismerni, hogy a pszichologia egyáltalán segítségére van a pædagiának. «A pædagogia nem sokat köszönhet a pszichológiai elméletnek», — mondja egy helyen, sőt hozzáteszi: «a pszichológiának több tanulni valója van a neveléstől, mint amennyit a nevelés a maga részéről a pszichológiától tanulhat.»²

Látjuk, mily éles hangok emelkednek a pszichologia ellen. Ami első pillanatra oly plauzibilisnek látszik, az most ime, kétségesnek tűnik föl. De e kétségeket megerősítheti kinek-kinek saját tapasztalása. Mindnyájan tanultunk pszichológiát, s vajjon ki vette hasznát a pædagiái gyakorlatban? Vajjon gondoltunk-e az apperceptív synthesisre, az érzetek vagy képzetek tanára, tanítás közben. Pszichológiai tanulmányaink semmi összefüggésben sem voltak a pædagiával. Mindig csak hallottuk emlegetni, hogy a pszichológiára szüksége van annak, aki pædagiával foglalkozik, de sehol sem láttuk ezt az összefüggést.

Dr. WESZELY ÖDÖN.

A PÆDAGOGIAI KISÉRLET ÉRTÉKE.

(Második közlemény.)

Ellenvélemények.

A kísérleti pædagogia rohamos fejlődését sokan, úgy a pszichologusok, mint a pædagogusok köréből nem jó szemmel nézték. Egy kissé lármás is volt a kezdet. Illetéktelenek is belékontárokodtak annak művelésébe. Az első vizsgálatok nem sok eredménnyel kecsegtettek. Az iskola az eredményekből kevés hasznot merített. A tanítók terheit megnövelte és a pædagogia egész rendszerének megváltoztatását helyezte kilátásba. Ameri-

¹ U. o. 298. l.

² U. o. 304.